

miképpen fogadta a Monarchia-beli német nyelvű sajtó a költő műveit, kik és hogyan fordították, értékelték. Rózsa Mária feltáró dolgozata rámutat arra, hogy miféle elismerésben részesült e téren Jósika Miklós vagy Eötvös József, valamint a magyarországi és általában Monarchia-szerzők magyar tárgyú versei, novellái miképpen formálták a külföld Magyarország-képét. Itt Lenau mellett Johann Nepomuk Vogl említhető, az ő ez irányú fáradozásairól van korábbi szakirodalom. Ugyancsak ez a kötet mutatja be, hogy e három folyóirat olvasói milyen képet kaphattak a magyar reformkor gazdasá-

gi-politikai viszonyairól – súllyal az igen pozitívan tárgyalt Széchenyi Istvánról –, s e lapok hasábjait mennyire jellemezte, hogy vitáztak a német nyelvű külföld olykor méltánytalan Magyarország-képével.

Ilyen módon Rózsa Mária monografikus feltárása jó alapja a további, immár a komparatistikát sem mellőző kutatásnak, biztosan igazít el a lapok történetében, a szerkesztők és szerzők kurta jellemzését vállalva. A kötet egésze nyereség a magyar sajtótörténetnek, a Monarchia kulturális viszonyaira vonatkozó kutatásnak.

Fried István

Vaderna Gábor: Élet és irodalom

Az irodalom társadalmi használata gróf Dessewffy József életművében

Budapest, Ráció Kiadó, 2013 (Ligatura), 455 l.

1825. október 9-én gróf Gyulay Lajos bejegyzí naplójába, hogy Felsőbüki Nagy Pál, Vay Ábris, Dessewffy József és Rohonczy János felszólalásainak köszönhetően úgy érezte magát a pozsonyi országgyűlésen, mintha az angol parlamentben lett volna. Úgy véli, ők „olyan emberek, kiket litographirozni, s kiknek képeit minden magyarnak bírni kellene. [...] Dessewffinek tacitusi rövidsége [...] hasonlíthatatlan.” (GYULAY Lajos, *Napló [1820–1848]*, vál., tan., jegyz. CSETRI Elek, Kolozsvár, Kriterion, 2004, 101.) Majdnem tíz évvel később a naplóiíró egy egészen más élethelyzetben találkozott Dessewffy világnézetének egy másik oldalával is. Bölöni Farkas Sándor 1834 októberében, az *Útazás Észak Amerikában* meg-

jelenése után levelet kapott Dessewffy Józseftől és Széchenyi Istvántól. Gyulay erről így ír: „Azt írja Farkas Sándor [...], hogy Szécsényitől és Desewffy Jóseftől, a két antagonistától igen hízelkedő levelet kapott, nyomtatásban nemrég kiadott utazása következtében.” (GYULAY, *i. m.*, 153.) Majd: „Farkas Sándor megmutatá Szécsenyi István levelét [...]. Gyönyörű levél, neki minden sora zseniális lelkének bizonyítványa. Milyen különböző attól Dessewffynek már koros időt jelölő tanításokkal teljes hasonlóképp e tárgyban írt hosszú levele.” (Uo., 154.)

Érdemes eljátszani az ellentétekkel: aktuális tartalmakkal bővelkedő „gyönyörű” levél és régimódi bölcselkedésekkel terhelt levél; Széchenyi az 1830-as

évek magyar politikai életének központi alakja, Dessewffy már egy letűnően lévő nemzedék képviselője. Míg Gyulay Dessewffyt 1825-ben országgyűlési követként megnyerőnek, a fiatal főúri nemzedék számára követésre érdemesnek tartotta (javaslatot tett például az angol típusú sajtószabadság magyarországi bevezetésére), addig későbbi életvezetési tanácsaiért, tanításaiért már nem tudott lelkesedni.

Az a kettősség, amit Gyulay érzékel Dessewffyben, csak töredéke annak az ellentmondásokkal bővelkedő életpályának, amelyet Vaderna Gábor könyvének fülszövege nagyon szemléletesen így jellemez: „Négy országgyűlésen követ, a sajtószabadság lelkes híve, aki tevékenyen részt vesz a Magyar Tudós Társaság vagy a Casino felállításában, *ugyanakkor* gróf Széchenyi István konzervatív ellenfele, aki értetlenül áll főúri barátja reformtervei előtt. A magyar kultúra bőkezű mecénása, író, költő, Kazinczy Ferenc meghitt barátja, a magyar nyelv rajongója, aki lelkesen vesz részt a nyelvújítás korának kritikai vitáiban, *ugyanakkor* Bajza József maradi ellenfele a Conversations-lexikoni pörben, szálla egy feltörekvő nemzedék szemében.” A szerző úgy véli, ez a tünetegyüttes „az érzékeny embertípus hanyatlásával és bukásával magyarázható”.

Amikor Vaderna Gábor számot vet a grófról írott életrajzi kismonográfiákkal, akkor kiemeli, hogy elődei élesen elválasztották egymástól Dessewffy különféle tevékenységeit, a párhuzamosan futó, egymást keresztező életrajzi mozzanatok. Ferenczy József 1897-es könyve külön fejezetet szentel a politikusi, a szépírói és a közírói pályának, Grusz Lipót pedig politikusként, a kultúra mecénásaként, a *Bárfai levelek* szerzőjeként, a Felső Magyar Országí Minerva

kiadójaként, a nyelvújítás támogatójaként, a *Conversations-lexikoni* pör egyik vitázójaként, valamint Kazinczy Ferenc barátjaként láttatja Dessewffyt. A fennmaradt források közül mindketten csak azokat emelték be az életrajzi narratívába, amelyek a gróf iránti elismerésről árulkodnak. Egy szépen ívelő pályarajz érdekében szándékosan feloldották az egymásnak ellentmondó elbeszéléseket, kiiktattak minden olyan kompromittáló elemet, amely egy kicsit is rossz színben tüntetheti fel Dessewffyt (38–40). Vaderna viszont úgy véli, az ellentmondások, a belső viták megmutatása azért nagyon fontos, mert egy kiemelt életpályán belül kirajzolják azt a társadalomtörténeti folyamatot, amely során a bomló rendiség viszonyai között megjelennek a polgári nyilvánosság intézményei.

A nyilvánosság különböző fórumai a magán- és a közéleti emberre egyaránt hatással vannak, a mindennapi élet minden területén látványos vagy kevésbé látványos reakciókat váltanak ki. S persze az sem mellékes, hogy a kutatás célszemélye éppen egy főúr, hiszen „[a]z átalakuló nyilvánosságszerkezet egyik magyarországi sajátossága, hogy [...] az nem egy polgári-értelmiségi rétegre támaszkodik, hanem – ahogy már Sándor István is megfigyelte – részben a *bene possessionati* rétege által, részben a folyamatosan alakuló főúri művelődésszerkezethez tapadva alakul a 19. század első évtizedeiben” (57–58).

De a könyv nem egyszerűen arra vállalkozik, hogy ennek fényében értelmezze Dessewffy különféle társadalmi szerepvállalásait. A szerzői szándék ennél jóval több: Vaderna Gábor irodalomtörténész-ként arra keresi a választ, hogy „az irodalom miképpen fonódik össze különböző

antropológiai diskurzusokkal, s milyen társadalmi gyakorlatok metszéspontján jön létre és használtatik fel a 18. és 19. század fordulóján” (7).

Az *Egy holttest Dessewffy József birtokán* című módszertani fejezetben a szerző tisztázza, hogy mit ért élet és irodalom tudománytörténeti összekapcsolásán, hogy miként tekint a felvilágosodásra és e fogalom antropológiai vonatkozásaira. E fejezetből világosan kitűnik, hogy Vaderna nagyon jól ismeri kutatott korszakának hazai és nemzetközi szakirodalmát, ezek eredményeit azonban inkább csak bemérei pontnak használja, nem elégszik meg annyival, hogy saját álláspontját ezekhez viszonyítva határozza meg. Az irodalom társadalmi használatának életképes és termékeny kutathatóságát úgy igyekszik bizonyítani, hogy egykorú források értelmezésével az „élet nyelvének” és a „könyvek nyelvének” szövevényes szimbiózisát tárja fel. Az öngyilkosság korabeli diskurzusát veszi szemügyre, amikor egy, az öngyilkosság megítéléséről szóló 1815-ös Dessewffy-levél utalásrendszerét felfejtve rámutat arra is, hogy a 18–19. század fordulóján a kulturális diskurzusokban élet és irodalom között milyen kapcsolódási pontok léteztek.

A könyv következő, *A nagy másik: egy életpálya kutatási lehetőségei* című fejezetéből kiderül, hogy a munka az alapos eszme-, irodalom-, kritika- és társadalomtörténeti tájékozottságnál többet követelt a szerzőtől. Egyrészt kalandos utat járt be könyvtárról könyvtárra, hogy a kritikai kiadással nem rendelkező Dessewffy-életművet feltárhassa (megtudjuk például, hogy Grusz Lipót 1917-ben Kassán kiadott *Dessewffy József gróf* című könyvéhez Berlinben jutott hozzá; majd egy esetleges érdeklődő olvasó megnyugtatóra arról

is tájékoztat, hogy időközben feltűnt egy példány a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárában [38]).

A szerzőnek hatalmas és széles körű kéziratári-levéltári kutatómunkát kellett végeznie, hiszen Dessewffy kézíratos hagyatékának még a katalogizálása sem történt meg korábban. Vaderna Gábor tizenhárom közgyűjteményben (listájuk: 361) gyűjtött kézíratos és nyomtatott forrásokat. Rendkívül alapos kutatói habitusáról sokat elárul az, hogy a monográfiában a könyvészeti lista hetvenhét oldalt tesz ki. Ám a szerző nemcsak arra vállalkozik, hogy megismertesse olvasójával a gazdag és sokrétű Dessewffy-hagyatékot, valamint a Dessewffy-recepciót. Kideríti a hagyaték hagyományozódásának és közgyűjteménybe kerülésének történetét is, sőt igyekszik rekonstruálni, hogy Ferenczy József és Grusz Lipót milyen kéziratmennyiségből dolgozhatott, illetve hogy mely autográfokat ismerhették, s melyeket nem monográfiáik írásakor. Ez az utánajárás persze nem pusztán azt sejteti, hogy Vaderna a befogadás-történet számbavételét nem valamiféle kötelező rutinfeladatnak tekinti, hanem azt is, hogy úgy mond véleményt Dessewffy korábbi monográfusairól, hogy nagyon jól tudja, milyen szerzői szándék vezérelte őket, s a hozzáférhetőség ellenére mely forrásokat száműzték (feltehetőleg szándékosan) narratívájukból. Természetesen nem a tabudöntést tartja céljának, ám az mindenképpen jó, hogy nem kegyeletstértésnek fogja fel a szakirodalom felülvizsgálatát, s nem rest kiigazítani a tévedéseket sem.

Mindössze egy állításának igazságában nem vagyok biztos. Amikor Dessewffy születési dátumának szakirodalmi tévesztését magyarázva arra igyekszik

rámutatni, hogy az idő előrehaladtával hiába került elő egyre több kézirat és adalék, a filológiai romlás is tetten érhető, akkor a gróf azon levelei kapcsán, amelyekben világra jöttének dátumát leírta, tesz egy elhamarkodottnak tűnő kijelentést: „Már önmagában is kérdéses, hogy valaki rosszul emlékezh-e vissza születésének évére, hogy az időskori szenilitás lehet-e a ludas az adattévesztésben, vagy egyszerűen tollhiba történt valamelyik esetben (ne feledjük, hogy Dessewffy diktálta e szövegeit, az 1810-es levelet történetesen a feleségének)” (40). Az emlékezőképesség romlása és a tollhiba természetesen magyarázat lehet a tévesztésre, de az állítás első része kevésbé. Vaderna Gábor ott egyértelműen a mai élettapasztalatainkból indul ki, nevezetesen abból, hogy évtizedek óta nem zajlik úgy hivatalos ügyintézés, hogy a születési dátumunkra ne lenne szükség. A 19. század első felében viszont, amikor az idő társadalmi használata még kevésbé volt szabályozott, előfordul, hogy az írásbeliség emblematisz alakjai rosszul emlékeznek saját vagy közeli rokonuk születési évére, életkorára (vö. például Berzsenyi Dániel nevezetes életrajzi levelét Kazinczyhoz).

A monográfia négyféle nyilvánosságtípust különít el: a családít, a barátít, az irodalmít és az intézményesülőt. Ezek az önálló fejezetet kapó tematikus egységek tárgyi és módszertani arculatukban rendkívül változatosak. Végig jellemző rájuk egy-egy probléma többoldalú, több szempontú értelmezése. A sokrétű forráshasználat mindegyik fejezetben tetten érhető, sőt a kontrollforrások bevonásával az érvelések még meggyőzőbbek. Megismerjük Dessewffyt családfőként és családapaként, Kazinczy Ferenc barátjaként, kritikusként, székrekedéssel küszködő

kultúrátámogatóként, regényíróként, költőként, közíróként és vitapartnerként.

Vaderna Gábor *A nagy másik: Egy élet-pálya kutatási lehetőségei* című fejezetét azzal nyitja, hogy Dessewffy hiába tűnik mindenki számára a magyar kultúra és politika megkerülhetetlen alakjának, hiába tudjuk róla, hogy a 19. század első évtizedeiben az irodalmi és a politikai élet több markáns eseményének egyik főszereplője volt, nézetei a halála utáni megítélésekben sohasem kaptak hangsúlyos szerepet, mindig csak a másodhegedűs szerepét osztották rá. Álláspontját többnyire csak vonatkozási pontnak tekintették, akár a Kazinczyval, akár a Széchenyivel, akár a Bajzával való ellentéteit nézzük. Vaderna perspektívát vált: Dessewffy álláspontját állítja a középpontba, amikor a grófnak Kisfaludy Sándor és Csokonai Vitéz Mihály költészete kapcsán nézeteltérése támad Kazinczyval, vagy amikor a *Hitel*-vitában és a *Conversations-lexikoni* pörben betöltött szerepét tárgyalja.

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy Dessewffy nézeteinek centrumba helyezésével a többiek szempontrendszerre mellékessé válik. Sokkal inkább arról van szó, hogy minden vitaszereplő nézőpontjára kíváncsi, mindenkit azonos súlyú szereplőként kezel, nem érvényesíti az azóta kialakult kánon súlyozási gyakorlatát. Az irodalom- és politikatörténet azon vakfoltjait tölti meg étellel, amelyeket a kutatók időről időre felemlgettek, de részletekbe menően még sohasem beszéltek róla. Persze hiba lenne azt állítani, hogy ennél több hozadéka nincs ezeknek a fejezeteknek. Nagyon érdekes például a Kisfaludy Sándor megítéltetéséről szóló fejezetben az az érvelési sor, amely a dohányzásról szóló egykorú írások és versek alapján felfejti, hogy „miért éppen a pipá-

zás zavarta oly nagyon Dessewffyt Himfy költészetében” (121).

A könyv másik egészen kiváló része a *Hitel*-vitáról írott nagyívű értelmezés, amely amellet érvel meggyőzően, hogy a szakirodalom téved Dessewffy Széchenyi *Hitel*éről írott bírálatával (A’ „*Hitel*” című munka’ *Taglalatja*) kapcsolatban, ugyanis a gróf nem elvetette a *Hitelt*, hanem kiegészítésére és javítására tett javaslatot. S ha a magyar irodalomtudomány egyik legújabb eredményét is figyelembe vesszük, ti. azt, hogy Hites Sándornak köszönhetően a *Hitel*ről nemrégiben egy interdiszciplináris jellegű tanulmánykötet jelent meg (*Jólét és erény: Tanulmányok Széchenyi István Hitel című művéről*, szerk. HITES Sándor, Bp., reciti, 2014), akkor Vaderna Gábor könyvfejezetének jelentősége még inkább felértékelődik.

Kritikatörténeti szempontból pedig követésre méltó a *Conversations-lexikon*i pörrel foglalkozó fejezet. A 19. század vitái kapcsán nagyon kevesen vállalkoztak még arra, hogy feltárják egy vita távlatosabb kontextusát, megnézzék, hogy a résztvevők körén kívüli egyszerű folyóirat-olvasók mennyit tudtak az irodalmi élet meghatározó alakjainak belső harcairól.

De ugyanilyen alaposak és érdekesek azok a fejezetek is, amelyek Dessewffy eddig kevésbé ismert szerzői oldalát mutatják be. Az irodalmi nyilvánosság kapcsán egy fejezet a *Bártfai levelekkel*, egy pedig a gróf verseivel, versesköteteivel foglalkozik. Természetesen egyik rész sem tesz kísérletet arra, hogy Dessewffyt a magyar irodalomtörténet méltatlanul elfeledett, de tehetséges költőjévé, írójává emelje. Megismerkedünk a kéziratban maradt verseskötetek kompozíciójával, a gróf azon törekvésével, hogy a szélesebb

nyilvánosság elé akart lépni verseivel, valamint azzal, hogy az alkalmi költészet hagyományában milyen helyet foglalnak el ezek a versek. A *Bártfai leveleket* illetően a szerző megnyugtatóan feltárja a mű keletkezés- és kiadástörténetét, egykorú kontextusát, a hasonló tárgyú írásokat, végigvezeti, hogy a regény hogyan jutott el a baráti nyilvánosság közegeből (Döbrentei Gábor és Kazinczy Ferenc a megjelenés előtt bírálatot írt a regényről) az irodalmi nyilvánosság elé. Kiderül, hogy a barátok által sokra tartott *Bártfai levelek* iránt az olvasóközönség alig érdeklődött; minden ívtartó arról számolt be Dessewffynek, hogy csak néhány példányt sikerült eladnia. Sem ő, sem baráti köre nem tudta mire vélni a sikertelenséget, bennük az a hit élt, hogy egy ilyen jól sikerült munka iránt lesz kereslet, kiadásával haszonra is szert lehet tenni (175). Vaderna úgy véli, a Dessewffy kezén átfutó források alapján arra nemigen lehet választ találni, hogy „miért is keletkezett a könyv tágan értelmezett szerzői gárdája (melybe az író, a kritikusok és a másoló is beleértendő) és az olvasóközönség reakciója között ilyen éles ellentmondás” (175).

Talán a könyvkiadással kapcsolatban néhány kérdést érdemes lett volna még körüljárni. Egyrészt azt, hogy a könyv piacra kerüléséről csak az ívtartókon keresztül értesültek-e a vásárlók, vagy a sajtóhirdetésekből is tudtak róla. Másrészt azt, hogy a terjesztést csak a baráti kör végezte-e, vagy a könyvárusokhoz is került eladásra szánt példány. Harmadrészt azt, hogy Dessewffy hogyan viszonyult az irodalom piacosodásának különböző jelenségeihez – erről annyi derül ki, hogy nem pusztán reprezentációs szándékkal írt, voltak írói ambíciói is, s hogy a Döbrenteivel való levelezésében

kimutatható, hogy megvolt benne az irodalmi piacra termelés igénye (175). A 19. század első évtizedeiben éppen a könyvkiadás volt az egyik olyan terület, ahol már látványosan tetten érhető a mecénatúra alapú irodalmi élet fokozatos háttérbeszorulása és a kapitalizálódás első jeleinek mutatkozása. Változtak a könyveladási stratégiák: kezdtek rendszeressé válni a sajtóhirdetések, s a könyvárusok egyre jobban bekapcsolódtak az értékesítésbe. Negyedrészt: egyedi esetnek tekinthető-e az, hogy ennyire különbözik egymástól a kor legavatottabb irodalomértőinek és az olvasóközönségnek a véleménye, vagy lehet erre további példákat is találni.

Azt persze nem állítom, hogy a következőkben hozott példáimmal biztosan közelebb lehet jutni a válaszhoz, de e kérdések körüljárása segíthet. Dessewffy József 1810-ben így ír Kazinczy Ferencnek: „Több új magyar munkák jönnek most ki ezen időkbén, [...] de szeretném előbb hallani rólok ítéletedet. Mert semmi sintsa a' világon, a' mit a' Magyar Kurir vagy Kultsár Úr teli szájjal ne ditsérnének, [...] azt akarnám én tudni, hogy mit foglal magában in specifico extractu valamely új eredeti munka. Tsak azon új magyar könyveket, mellyeket Te fogsz nékem javasolni: akarom magamnak meg szerezni.” (Dessewffy József Kazinczy Ferencnek, Alsó-Olyson, 1810. dec. 1., *Kazinczy Ferencz levelezése*, kiad. VÁCZY János, VII, Bp., MTA, 1896, 182.) A gróf kifogásolja azt a gyakorlatot, hogy a kiadók és a könyvárusok a sajtóhirdetések összeállításakor a biztos haszon érdekében egyszerre adnak számot a náluk kapható, népszerűnek számító könyvekről, és némi haszon reményében a kevésbé kelendőkről. Vagyis az a problémája, hogy nem tesz-

nek különbséget értékes és eladható között. Dessewffy úgy érzi, hogy a sajtóból nem kap elegendő információt a könyvekről. Mint értő, a szépirodalomra fogékony olvasó hiányolta a hirdetésekben szereplő könyvek valamilyen értékelését. Azzal pedig, hogy a levelezés közegéhez fordul, azt az előfeltevést fogalmazza meg, hogy Kazinczy ezekről a könyvekről nemcsak a sajtóból, hanem más csatornákon is szerezhett előzetes információkat.

Dessewffy számára a legnagyobb különbséget a levélhírek és a sajtóhírek között az jelenti, hogy a sajtóhirdetésekből teljesen hiányzik az a szándék, hogy csak az értékesnek tudott irodalmat kívánják propagálni, kiadni, eladni. A nyomdászok-kiadók elsősorban haszonra törek-szenek, és hirdetésekben emiatt Dessewffy értéknivellációt érzékel. De beszédes az is, hogy a gróf először a Magyar Kurir, valamint a Hazai 's Külföldi Tudósítások könyvhirdetési rovatát nézte át, vagyis könyvvásárlási szándékát először a hirdetésekre akarta alapozni, s csak ezután írt Kazinczynak.

Ennek ismeretében jó lenne tudni, hogy a *Bártfai levelek* eladásakor egyedül az egyéni terjesztők befolyására, rábeszélő képességére és a helyi közösségben betöltött tekintélyére bízták-e a könyv sikerét, vagy a könyvárusokat is bevonták az eladásba. Ha nem, akkor tisztában kellett lenniük azzal, hogy lassabb és talán kevésbé hatékony lesz az eladás: a könyvárus a saját haszna érdekében sajtóhirdetés formájában időről időre megjelentette a nála kapható könyvek listáját, de az egyéni terjesztők nyilvánvalóan nem házaltak újra és újra a náluk ragadt példányokkal, hanem egyszerűen visszaküldték őket. (Sőt Dessewffy regénye kapcsán éppen kiderül, hogy a prenumerációt

végzők még ez utóbbi feladatra sem igen voltak hajlandóak.) Persze amennyiben a sajtóhirdetéseken újra és újra felbukkant tételként a *Bártfai levelek*, abból kiindulva, amit Dessewffy is tapasztalt az átböngészésük során, nem lehetünk biztosak abban sem, hogy valakinek éppen ezen a munkán akadt meg a szeme (nyilván Dessewffyvel ellentétben az átlagos olvasó nem fordult tájékozott irodalomértőhöz tanácsért).

A rendszer sajátos kettőssége és az olvasóközönség válogatási kedve Kisfaludy Sándor 1810-es évek közepén kiadott munkái során is tetten érhető. A *Himfy* és a *Regék* 1810-es évekbeli újrakiadása teljes siker volt, ellenben az 1816-ban megjelent *Hunyady* című dráma nem vonzotta az olvasókat. Ez azért különös, mert Kisfaludy a dráma megjelenésekor már sikerszerzőnek számított, mégis úgy tűnik, a vásárlók szeszélye a szépirodalmi művek esetében kiszámíthatatlan volt. Az elmondottaknál természetesen jóval összetettebbnek látom a magyar irodalom eladási és propagálási gyakorlatát a 19. század első évtizedeiben, de talán enniből is látszik, hogy nem feltétlenül a mű minősége volt mérvadó a folyamatban. Ha tudnánk, hogy a *Bártfai levelek* értékesítésében az egyéni terjesztőkön kívül kik voltak érdekeltek, s azt, hogy a sajtó beharangozta-e a mű megjelenését, vagyis lenne ismertünk arról, hogy Dessewffyt minden követ megmozgattak-e a sikeres könyvpiaci szereplés érdekében, akkor még inkább megállná a helyét Vaderna Gábor állítása: miszerint éles különbség volt a baráti kör és az olvasóközönség megítélése között.

Az intézményesülő nyilvánosságra koncentráló tematikus egység egyik fejezete Dessewffy 1828-ban vezetett kéziratot naplótörredékét értelmezi. A napló-

írás kiváltó oka az volt, hogy a szabolcsi birtokai és a kassai háza között ingázó gróf hosszabb időre Pestre kényszerült. Tagja volt az 1825–27-es országgyűlésen életre hívott regnikoláris deputációnak, a Magyar Tudós Társaság alapszabályát előkészítő bizottságnak, valamint részt vett a kaszinó alapszabályainak kidolgozásában. A dietetikai feljegyzésekkel induló napló néhány nap után az erkölcsi és társalkodási életéről tett megfigyelések szövegterevé válik, de választ kapunk arra is, hogy mit jelentenek Dessewffy számára a város terei. Vaderna Gábor úgy véli, a témafelvetés, majd -váltás azal magyarázható, hogy a gróf kikököszkint megszokott életrendjéből, s csakis bioritmusának helyreállta után volt képes a társasági élet eseményeinek elemzésével foglalkozni. Nagyon érdekes – állapítja meg Vaderna –, hogy a naplóban a politika színtere, a deputationális ülések már nem lesznek említésre méltók (a gróf nyilván jól tudja, hogy ezekről készül hivatalos feljegyzés), figyelme a kulturális és a társasági élet új közegeire összpontosul. A megélnéskült társasági élet kihívást is jelentett számára, hiszen a mindinkább erőteljes pesti centralizálódás előtt a kapcsolattartás legfőbb fóruma a levelezés volt, személyes érintkezés leginkább csak a politika színterén, az országgyűléseken zajlott.

Vaderna Gábor igen magas színvonalú, interdiszciplináris jellegű munkát írt, amely azért lehet rendkívül figyelemre-méltó a korszak kutatói számára, mert a 18–19. századi irodalom eddig ismeretlen vagy ismertnek *vélt* társadalmi összefüggéseit teszi láthatóvá. Sőt a könyvet bizonyára majd történész körökben is haszonnal forgatják. Az *Élet és irodalom: Az irodalom társadalmi használata* gróf

Dessewffy József életművében című monográfia olyan forrásokat szolgált meg és tesz kiemelkedően fontossá, amelyek korábban feldolgozatlanok voltak, vagy néhány részletük csak adalékként kapott figyelmet. A hatalmas nyomtatott és kézirat forrásanyag feldolgozásával a szerző a magyar irodalomtörténet egyik

nagy adósságát törlesztette. Az ötletgazdag értelmezéseknek, a jól átgondolt szerkesztési és tagolási módnak, a rendkívül tartalmas és befogadó-barát lábjegyzeteknek köszönhetően az olvasó az eddig szinte ismeretlen források ellenére is otthonosan érezheti magát Dessewffy József világában.

Szalisznyó Lilla

A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1996–2000

Általános rész. Személyi rész A–Zs

Szerkesztette Csóra Karola, Budapest, Argumentum Kiadó, 2014 (A magyar irodalomtörténet bibliográfiája, 10), 672 l.

Tizedik, mondhatni jubileumi kötetéhez érkezett a most az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont részét alkotó Irodalomtudományi Intézet alapvető kézikönyvsorozata, *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája*. Az első mondat tehát nyugodtan a megelégedésé lehet, hiszen ilyen átfogó és folyamatos vállalkozás eddig még nem akadt a magyar nyelvű bibliográfiák történetében. Egy ilyen vagy hasonló sorozat értékét mindig azok a nehezítő körülmények mutatják, növelik, amelyek a mindenkori szerkesztők vállát nyomták. Kezdetben meg kell(ett) küzdeniük az előmunkálatok hiányával, gyűjtőkori szűkösségével, az anyaggyűjtő és -feldolgozó társak kis számával, a részvevők életkorának függvényében a szakmahű tapasztalatok visszaforgathatatlanságával, a mindig csökkenő anyagi lehetőségekkel, a kiadói szakba jutott munkák véglegesítőinek hajszoltságával, a visszhang szinte teljes hiányával. Továbbá a kereslet, az olvasói-felhasználói

igények gyengülésével, s a mostanában az összes problémát megoldani gondoló, mégis – legalábbis hazai viszonyok között – inkább azokat szőnyeg alá söprő online közlések erőltetésével.

Ez a megjegyzés, talán mondani sem kell, nem a hálózati közléseket opponálja, igaz, e sorok írója nem hisz mindenhatóságukban, ráadásul az egy-két év után akadozóvá váló, majd megszűnő adatbázisokat ugyanolyan tisztességtelen erőpocsékolásnak tartja, mint a hamar abbahagyott, csonka nyomtatott repertóriumokat, bibliográfiákat. Más, a világ tudományos megismerésében nagyobb múlttal rendelkező, jobb anyagi helyzetű, szellemileg fegyverezettebb nemzetek talán jobban állnak a bibliográfiák számát és minőségét illetően is, de az igazi választóvonal mégis a fizikailag kézbe vehető s a még csak tervezett, vagy soha el nem készülő munkák között húzódik; így hát a recenzió elején említett elégedettség innen tekintve teljesen megalapozott.